
Hz. Peygamber'in Fikhî Hükümlerindeki Usûl ve İlkeler

Ahmet Özdemir

Ankara: Murat Kitapevi 2015, 165 sayfa.

Meryem Karadağ*

Hz. Peygamber'in Fikhî Hükümlerindeki Usûl ve İlkeler adlı eser, yazarın önsözünde belirttiği üzere Rasulullah'ın fıkha dair ortaya koyduğu açıklamalardan hareketle, takip ettiği usul ve temel fikhî ilkeleri tespit etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Öncelikle böyle bir eserin meydana getirilmesi için hadislerin kapsamlı bir şekilde okunup, incelenmesi gerekir. Bu yüzden eserin hazırlık aşamasında yazar tarafından, Sahih-i Buhârî, Sünen-i Ebû Dvüüd, Sünen-i Nesâî, Sünen-i Tirmizî' de bulunan hadisler okunmuş ve usul bilgisi içeren hadisler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tüm hadis külliyyatı incelenmediği için sadece adı verilen hadis kitaplarından birtakım ilkeler çıkarılmıştır. Başka bir anlatımla yazar ilk olarak tespit ettiği ilkeyi verip, sonra bu ilkeyi hangi hadislerle dayandırdığını göstermiştir. Eserde yazarın kendi tespit ettiği ilkeler verildikten sonra, eserin son bölümünde Rasulullah'ın icthâd usulunun bu ilkelerle sınırlı olmadığını, diğer hadisler de aynı amaçla incelendiğinde daha birçok fikhî ilkeye ulaşmanın mümkün olduğunu söylemiştir.

Yazar, fakihlerin daha isabetli karar verebilmesi için birtakım ilkelerin tespitinin zorunlu olduğunu söylemiştir. Bu söylemine *binaen Hayra Ulaştıran İlkeler, Kur'an'da Yeralan Fikhî İlke ve Konular* adlı eserler kaleme almış ve zincirin bir halkası olarak da tanıtımını yaptığımız Hz. Peygamberin Fikhî Hükümlerindeki Usûl ve İlkeler adlı eseri kaleme almıştır. Fakat, yazar hadislerde yer alan fıkıh usûlü ilkelerinin açıklandığı müstakil bir kaynak olmaması sebebiyle böyle bir eser ortaya koyduğu iddiasıyla yola çıksa da eserinde de sık sık alıntı yaptığı Kavaid-i Külliye, Eşbah ve Nazair türündeki eserlerden farklı, çok orjinal ilkeler tespit etmediği görülmektedir.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı. [karadag.mryem@hotmail.com]. <http://orcid.org/0000-0001-9381-9039>

Mecelle'nin de bir örneği olduğu ilkeleştirme çalışmalarına yer verilmemiş, konunun tartışmaya bile açılmamış olması da oldukça ilginçtir. Hattâ bazı ilkeler Mecelle küllî kaidelerinden aynen aktarılmış olduğu söylenebilir. Örneğin yazarın kolaylık ilkesi bağlamında verdiği; "Meşakkat teysiri celbeder." "Bir iş dıyk olunca genişletilir." şeklindeki kaideler Mecellenin 17. ve 18. maddelerinden aynen alınmış ve Mecelle'ye değinilmemiştir. (s. 85) Yine yazarın tespit ettiği ilkelerden zararın ortadan kaldırılmasına öncelik vermek (s. 114), zaruri durumlara uygun çözümler üretmek (s. 131), davranışların meşrûiyet sınırını tespit ederken niyeti esas almak (s. 101) gibi ilkeler tam anlamıyla orijinal ilkeler olmayıp Kavaid türü eserlerde karşımıza çıkan ilkelerdendir. Bu durum, "Hadislerden hareketle orijinal ilkeler mi tespit edilmiş yoksa zaten var olan ilkelere hadislerden deliller mi getirilmiştir?" sorusunu akla getirmektedir.

Buna karşın eserde zikredilen on beş ilkeden bazılarının da orjinalliğe sahip olduğunu söylemek gerekir. Örneğin; "cahiliye yanlısını kaldırmak" (s.136) "müslüman kimliği" oluşmasını temin etmek"(s. 141) "hüküm verirken teknik ve tecrübî bilgidenden yararlanmak" (s. 149) gibi ilkeler bu türde yazılmış önceki eserlerde bulunmayan ilkelerdendir. Hukuk doktrininde bu ilkelerin gerçekte birer kaide olup olamayacağı ise bizim tanıtımımız dışında ayrıca bir konudur.

Eserde oldukça sade bir dil kullanılmış, yer verilen İslâm hukuk terimlerinin de kısaca açıklaması yapılmıştır. Öyle ki İslâm hukuku alan bilgisi olmayan kişilerin de çok rahat faydalanabileceği söylenebilir. Bu yüzden ki yazar ilkelere geçmeden önce şerî delilleri kısaca tanıtmış ve Peygamber'in hadislerinden bu delillerin meşruiyetine delil getirmiştir. Örneğin istihsan başlığında şunları demiştir; "Bir malın mülkiyetinin karşılıksız olarak başkasına verilmesini ifade eden hibe akdinde, genel kural olarak rüçü caiz olmamakla birlikte, Hz.Peygamber'in babanın evladına yaptığı hibeden dönebileceğini ifade etmesi istihsanen "Babanın hibeden rüçü etmesi mümkündür" hükmünü vermemizi gerektirmektedir. Buraya kadar zikrettiğimiz Hz. Peygamber'in uygulamaları istihsanın meşruiyetini göstermektedir." (s. 57)

Yazar, eserini girişle birlikte toplam dört anabölüme ayırmış ve bunları da kendi içerisinde alt başlıklara bölmüştür. Hacim açısından, bölümlerin arasında orantı olmakla birlikte kitaba ismini veren 'Rasulullah'ın Fıkhında İlke Ve Kaideler' adlı son bölüm eserde en fazla yeri kaplamaktadır. Eserin giriş kısmında Sünnet'in kaynak değeri üzerinde durulmuş, konuyla alakalı ayet ve hadisler sıralanarak Peygamberimiz'in tek başına hüküm kaynağı olduğu durumlara örnekler verilmiştir. Mesela verilen örneklerden ikisi şunlardır: "Nesepten dolayı haram olanlar, süt emmeden dolayı da haram olur. Bir kadının halasının veya teyzesinin üstüne nikâhlanması yasaktır." (s. 13) Bu iki örnek gibi on beş tane daha hadis arka arkaya sıralandıktan sonra

hadislerden fikhî hüküm çıkarırken göz önünde bulundurulması gereken birtakım kurallar verilmiştir. Daha sonra yazar birinci bölüme geçmiştir.

Birinci bölümde “Rasulullah’ın fetva ve hükümlerinde aslı kaynak olarak vahy” başlığıyla hükümlerde vahyin etkisi incelenmiştir. Hükümler; vahye dayalı olan hükümler, ictihada dayalı olan hükümler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yazara göre Hz. Peygamber’in icihadını diğer müctehidlerden ayıran temel fark ise, Peygamber’in icihadının vahy kontrolü altında olmasıdır. Yazar burada hadislerin fıkhıdaki yeri ve doğru anlaşılmasının önemine değindikten sonra ikinci bölüme geçmiştir. İkinci bölümde sırasıyla kıyas, istihsan, istishab, mesâlihümürsele, seddü’z-zerâi’, şer’u men kablenâ, örf-âdet delilleri ele alınmıştır.

Deliller tanıtıldıktan sonra kitabın kaleme alınmasının asıl gayesi olan ‘Rasulullah’ın hükümlerindeki fikhî usûl ve ilkeler’ adlı üçüncü bölüme geçilmiştir. İstikrar ilkesi başta olmak üzere sırasıyla; “Kolaylık İlkesi”, “İyi-Daha İyi- En İyi İlkesi”, “Hüküm Verirken Zahirî Durumu Esas Almak”, “Davranışların Meşruiyet Sınırını Tesit Ederken Niyeti Esas Almak”, Şerî “Hükümlere ve Kanuna Karşı Hileli Yollara Başvurmamak”, “Hüküm Verirken Fıtratın Korunmasını Esas Almak”, “Zararın Ortadan Kaldırılmasına Öncelik Vermek”, “Güç İle Sorumluluk Arasında Dengeyi Sağlamak”, “Tedbir ve İhtiyatı Gözetmek”, “Zarurî Durumlara Uygun Çözümler Üretmek”, “Cahiliye Yanlışını Kaldırmak”, “Müslüman Kimliği Oluşmasını Temin Etmek”, “Hüküm Verirken Teknik ve Tecrübî Bilgiden Yararlanmak”, “Anlaşmazlıklara Sebep Olabilecek Durumları Önceden Görüp Tedbir Almak” başlıklı toplam on beş ilke bu bölümde sergilenmiştir. Her bir ilke kaynak hadis kitaplarındaki örnek hadislerle dayandırılıp ilişkilendirilerek bol örnek verilmiş. Verilen örneklere genelde açıklama yapılmamıştır. Hadisler sebab-i vürûd, ravi vb. gibi ayrıntılara girilmeden kısaca sıralanmıştır. Mesela bu hususta şunu örnek olarak gösterebiliriz:

“İstikrar ilkesi, yapılan işlemin vicdanlarda herhangi bir tereddüde meydan vermeyecek ölçüde net olmasını esas alır. Hz. Peygamber (s.a.v) hadislerinde istikrar metodunu yansıtan örnekler bulunmaktadır: Resûlullah (s.a.v) buyurdu: “Kim herhangi bir gıda maddesi satın alırsa, bunu ölçüp teslim almadan başkasına satmasın”. Resûlullah (s.a.v) müzâbeneyi yasak etti. Müzâbene, yaş hurmayı ağacında miktarını tahmin ederek ölçükle kuru hurma karşılığında satmaktır.”(s.82) Resûlullah ağacın birkaç sene içinde vereceği meyveyi önceden satmaktan, salâhı görünmedikçe mesela kararmadıkça üzümü, sertleşmedikçe buğdayı satmaktan, miktarı belli olmayan bir yağın hurmayı miktarı belli olan hurmayla değiştirmekten, habelü’l-habeleyi (doğacak yavrunun doğuracağı yavruyu) satmaktan, bir kişinin yanında olmayan bir malı satmasından ve garar taşıyan alışverişten menetti. Bu tür akitlerin

yasaklanmasının temel nedeni olarak istikrarı sağlama düşüncesi olduğunu söyleyebiliriz. (s. 84)

İlk ilke olan istikrarın tanımı yapılmış ve buna ilintili hadisler açıklama yapılmadan sıralanmıştır.

Yazar, üçüncü bölümde ilkeleri ve kendisinin ilişkilendirdiği hadislerden örnekleri sıraladıktan sonra kısa bir sonuç bölümü de yazmış. Hz. Peygamber'i kendisine rehber edinen kimselerin isabetli karar verme kabiliyetine ulaşabileceklerini, bunun için de naslardaki ilkelerin tespitinin çok önemli olduğunu söylemiştir. Fakat eserde verilen ilkeler, sadece yukarıda adı geçen hadis kitaplarından ihtisar edildiği için Rasulullah'ın fıkhındaki ilkelerin tamamını göstermemektedir. Zaten yazarda böyle büyük bir iddiada bulunmamıştır. Yazar eserinin, fıkıh usulu alanında yeni çalışmalara ve ilkeler konusunda nitelikli eserler ortaya koymasına öncülük etmesi temennisini dile getirmiştir. Ümit edilir ki bir öncü niteliği taşıyan bu çalışmada yazarın temennisi yerini bulur. Ve Peygamberimizin hükümlerindeki ilkeler daha şumullü bir şekilde başka çalışmalarda ele alınır.